

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-26>

**POETRY IN THE NOVEL “HANNA BARVINOK’S RING”
BY I. KORSAK: A CULTURAL DIALOGUE OF ARTISTS**

**ПОЕЗІЯ В РОМАНІ «ПЕРСТЕНЬ ГАННИ БАРВІНОК»
І. КОРСАКА: КУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ МИТЦІВ**

Mizinkina O. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department
of General and Slavic Literature
Odesa I. I. Mechnikov National
University*

Мізинкіна О. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри загального
та слов'янського літературознавства
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова*

Chihirinskyi A. V.

*Master Student
Odesa I. I. Mechnikov National
University
Odessa, Ukraine*

Чигиринський А. В.

*магістрант
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Історична романістика останніх десятиліть позначена певними змінами, жанровими модифікаціями, метажанровими утвореннями. Літературознавці (Т. Бовсунівська, Н. Бернадська, Н. Герасименко, Я. Поліщук) вже звернули увагу на таку тенденцію в літературному процесі і відзначають, що межі «розмиваються», а тому є необхідність по-новому осмислити співвідношення реального факту і художнього домислу, враховуючи практики українського роману початку ХХІ століття.

Іван Корсак (1946–2017) зробив посутній внесок у розвиток історичної прози («Гетьманіч Орлик» (2006), «Таємниця святого Арсенія» (2008), «Капелан армії УНР» (2009), «Тиха правда Модеста Левицького» (2009), «Діти Яфета» (2010), «Отаман Чайка» (2010), «Немирічів ключ» (2012)), нагадавши про відомих діячів української культури, які боролися за відродження національного духу. Один з останніх творів митця – «Перстень Ганни Барвінок» (2015) – є свідченням «ренесансу історико-біографічної прози».

Специфіка жанру художньої біографії передбачає включення елементів інших текстів, які мають вагоме значення. Художній світ роману «Перстень Ганни Барвінок» насичений інтертекстуальними елементами. Тому ставимо за мету дослідити функції поезій українських митців у творі І. Корсака.

«Перстень Ганни Барвінок» – це художня версія І. Корсака про життя Олександри Білозерської, більше відомої як дружини Пантелеймона Куліша. Історична основа роману збагачена численними документами епохи, з-поміж яких прочитуються листи, уривки з книг культового призначення, уривки статей, щоденники, народні пісні, малі фольклорні жанри та ін. У творі І. Корсака головна героїня зображена у вирі суспільно-політичних процесів ХІХ–початку ХХ ст. Дослідники встановили, що Ганна Барвінок активно спілкувалася з українськими письменниками. Відтак, вмотивовано у романі буття жінки вияскравлюється і за допомогою поетичних творів її сучасників.

Найбільше у романі звучать поезії Пантелеймона Куліша, оскільки головна героїня постає переважно завдяки взаєминам у сім'ї. Чоловік сприяв тому, щоб Олександра спробувала викласти своє естетичне сприйняття дійсності в оповіданнях. Разом з тим, у літературному подружжі на першому місці завжди домінує творчий хист П. Куліша. І. Корсак, використовуючи прийом сну, образно підкреслює переваги персонажа («Пантелеймон був левом»). На підтвердження в романі цитуються уривки з «Хуторної поезії». Так, П. Куліш дозволяє собі характеризувати сучасника імператора Миколу І: *«Свободи ворог, ворог життя, / Ти був великий душогубець, / Катюга розуму в отчизні, / На сході сонця мраколюбець...»* [1, с. 219]. Образ Куліша-митця увиразнюється вболіванням за свій народ, суворим аналізом його походження і ролі нащадків у розбудові держави. *«Народе без пуття, без честі і поваги, / без правди у завітах предків диких, / ти, що повстав з безумної одваги / гірких п'яниць та розбишак великих!»* [1, с. 306], – цитуються в романі сміливі рядки з поезії «До рідного народу» (1882). Промовисті строфи з поезії «Слово правди» (1882) прочитуються наприкінці твору І. Корсака та одночасно свідчать про оцінку П. Кулішем своїх життєвих принципів:

*«На мій первоцвіт вдарили морози,
Заціпило мені від холоднечі;
Не докотившись, застигали сльози,
В сумне стогнання обертались речі.*

*А все-таки в моїм немудрім слові
Була якась недовідома сила:
Бо з правдою було воно у змові,
Як рідна мати промовляти вчила.*

*І не злюбили лицеміри ниці
Мене за правду, що навчила мати,
Глумились глумом, мучили в темниці
І похвалялись на хресті розп'яти» [1, с. 319].*

Митець усвідомлює, що його життєвий шлях добігає кінця, тому критично аналізує свою діяльність, ставлення до нього сучасників. Міркою всіх справ і вчинків для П. Куліша є правда, що була закладена з дитинства і яка призводить до «глуму», «темниці», саможертвності. Євген Нахлік вважає, що «у медитації «Слово правди, присвячене Ганні Барвінок» маніфестація естетичних поглядів, історіософічні роздуми «бідолахи сина» про «нелюдську муку» «матусі України» (з вираженням віри в її воскресіння) поєднуються з його широко громадянською сповіддю, віршованою автобіографією, зворушливим осмисленням своєї долі, сповненої усіляких митарств» [2, с. 176].

Історія непростих стосунків Пантелеймона Олександровича зі своєю всепрощаючою дружиною теж ілюструються рядками з поезії. *«О, ні! З тобою ми, Пречиста, не помрем: / Зоставим дві душі в любимій Материзні. / Світитимуть вони спарованим огнем / Народу темному, безбатченку в Отчизні...»* [1, с. 320], – написав український класик у посланні «До Ганни Барвінок» (1890). В тексті П. Куліша спостерігається піднесення Олександри до рівня святої, незважаючи на його численні позашлюбні романи з іншими жінками. На схилі літ чоловік усвідомив роль законної дружини в його житті, тому вони вже «світитимуть» як одне ціле своєму народу. Цікаво, що відданість та авторитет чоловіка для Олександри Михайлівни, окрім подієвості, в романі простежується в тому, що уривки з його «Lago Maggiore» додаються до її листів. Зокрема, лист до Миколи Євшана Ганна Барвінок завершує строфою: *«Шукаю, питаю / Зеленої рути, / Щоб тебе, мій рідний краю, / На віки забути...»* [1, с. 303]. Ще молодого критика письменниця в такий спосіб застерігала від ідеалізації реальності, бо «ще багато століть пройде, коли ідеали вийдуть в життя».

У «Перстні Ганни Барвінок» неодноразово підкреслюються зв'язки родини Кулішів з культурним середовищем доби. У романі йдеться про те, що Тарас Шевченко був старшим боярином у них на весіллі, про «теплі» і дружні стосунки поета з Олександрою. Оповідь про ситуацію професійного спілкування двох класиків, яка стосувалася послання «До Основ'яненка». Справа в тому, що П. Куліш не погоджувався з рядками: *«Наш завзятий Головатий / Не вмере, не*

загине... / *От де, люде, наша слава, / Слава України!*» [1, с. 220].
Врешті-решт, Кобзар погодився зробити зміни на *«Наша дума, наша пісня / не вмре, не загине...»* [1, с. 220].

Постать Марко Вовчок залишила свій слід в стосунках як з П. Кулішем, так і з Т. Шевченком. Після відкриття пам'ятника Іванові Котляревському учасники знакової події згадали і про авторку *«Народних оповідань»*. Євген Чикаленко пригадав уривок з *«Марку Вовчку»* Т. Шевченка:

*«Недавно я поза Уралом
Блукав і Господа благав,
Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмирало, –
І виблагав! Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка
І обличителя жестоких
Людей неситих...»* [1, с. 274].

У романі відтворюється неоднозначне ставлення до письменниці в літературному колі українських митців і меценатів на поч. ХХ ст. Хоча в рядках, які І. Корсак залучив до свого твору простежується виразно позитивне ставлення Т. Шевченка до Марка Вовчка.

І. Корсак передає широту спілкування родини Білозерських з митцями у ХІХ ст. Оповідається сумна історія кохання Віктора Забіли і сестри Олександри Любові Білозерської. Нездійснені надії на шлюб з коханою спричинили в поета народження ліричних рядків:

*«Одірви ж од серця тугу,
Рознеси по полю,
Щоб я, бідний, не плакався
На нещасну долю!
А коли сього не зробиш,
Кинь мене у море,
Нехай зо мною потоне,
Моє люте горе!..»* [1, с. 258].

Читаємо в романі і про те, що в їхні краї приїздив Михайло Глінка, якому дуже сподобалися поезії В. Забіли. *«Тож на слова «Гуде вітер вельми в полі» пише вже доволі знаменитий композитор романс, якому судилося вийти на безмежні простори і навіть здолати час, а ще так само вподобав композитор вірша Забіли «Не щербечи, соловейку»»* [1, с. 258].

Про вагому роль поетичних текстів у романі свідчить й те, що закінчується твір рядками, які (як переконаний І. Корсак) поклав на папір Володимир Яцук:

*«Ти вернешся, мій князю, муже мій,
Твій гордий дух здолає всі тенета.
В земній юдолі, між людей і змій,
Ти ще напишеш сонячні сонети.
Я поможу рубіж цей перейти,
Ти завше в тернах був, а не в елї...
Мені ж на Україні йти і йти
До розуміння величі твоєї»* [1, с. 327].

Безсумнівно, поезія передає усі думки Ганни Барвінок, вірної дружини П. Куліша. Саме вона могла знати обставини, в яких жив і творив класик вітчизняної літератури; саме вона схиляється перед його величчю в історії культури.

Отже, уривки з поезій у романі «Перстень Ганни Барвінок» представляють вузьку модель інтертекстуальності, що свідомо маркована автором роману. Такі включення є незмінними цитатами з творів українських письменників, що працюють на посилення культурних ситуацій у творі І. Корсака. Одночасна співприсутність інтертекстів (поезій) впливає як на моделювання образів українських письменників (Ганни Барвінок, П. Куліша, Т. Шевченка, В. Забіли), так і формування художнього світу твору вцілому.

Література:

1. Корсак І. Перстень Ганни Барвінок. Корсак І. *Отаман Чайка*. Київ : Ярославів Вал, 2018. С. 152–328.
2. Нахлік Є. К. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: наукова монографія у 2 т. Том 2: Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша. Київ : Український письменник, 2007. 462 с.